

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. КРИМІНАЛІСТИКА. КРИМІНОЛОГІЯ

І.М. Гаєвський

здобувач,

Національний університет біоресурсів

та природокористування України

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Курило В.І.

Підходи до визначення моделей легалізації (відмивання) коштів та їх практичне використання в умовах сьогодення

Активний розвиток світової фінансової системи, постійне вдосконалення існуючих та поява нових технологій дозволяє все швидше проводити фінансові операції. У зв'язку з цим, проблема відмивання коштів, та зокрема вивчення моделей легалізації, набуває все важливішого значення.

Активное развитие мировой финансовой системы, постоянное совершенствование существующих и появление новых технологий позволяет все быстрее проводить финансовые операции. В связи с этим, проблема отмывания средств, и в частности изучение моделей легализации, приобретает всё более важного значения.

Active development of the global financial system, continuous improvement of existing and emergence of new technologies faster to operate. In this regard, the problem of money laundering, and in particular the study of models of legalization becomes more important value.

Ключові слова: легалізація (відмивання) коштів, фінансовий ринок, моделі відмивання коштів.

Постановка проблеми

Процес легалізації «брудних» коштів являє собою складну схему послідовних дій, спрямованих на заплутування істинних джерел кримінальних капіталів завдяки трансформації одних активів в інші шляхом численних та різноманітних фінансових операцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематикою вивчення моделей, етапів та схем відмивання коштів у тих чи інших аспектах займалися такі дослідники, як: О.Є. Користін, В.О. Нікуліна, Н.Ф. Кузнєцова, А.Г. Корчагін, В.М. Алієв.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Водночас, на основі узагальнення вже існуючих теоретично визначених моделей легалізації, потребує додаткового аналізу їх використання в сьогоденних умовах функціонування фінансового сектору України.

Формулювання цілей статті

Метою цієї статті є узагальнення моделей легалізації (відмивання) коштів, які існують у науковій літературі, та аналіз їх використання на даному етапі розвитку фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Процес відмивання коштів, зазвичай, розподіляється на три стадії, при цьому зустрічається також його поділ і на дві чи чотири стадії. Однак, враховуючи специфіку процесу легалізації (відмивання) коштів, такий поділ звісно є лише уявним.

У науковій літературі виділяють декілька моделей легалізації коштів.

Найбільш поширена трифазна модель, якою передбачається виділення в єдиному процесі легалізації певних стадій: розміщення (placement), розшарування (layering) та інтеграція (integration). Зазначені три стадії можуть здійснюватись одночасно або шляхом часткового нашарування одна на одну. Це залежить від наявного механізму легалізації і від вимог, що висуваються злочинною організацією [1, с. 131].

Перший етап – розміщення – може реалізовуватись шляхом депонування коштів у банках або розміщення активів в інших типах фінансових установ.

Головним чином, злочинно отримані доходи (передусім – готівка) перетворюються на ліквідні активи у формі валюти, цінних паперів, нерухомості і т.п., а також фізично переміщуються від їх істинних джерел походження (часто за межі країни).

Зокрема, на зазначеному етапі широко використовуються такі традиційні кредитно-фінансові установи, як банки, інвестиційні, страхові, фондові компанії, кредитні спілки тощо. Крім того, розміщення може здійснюватись через установи не фінансового сектору, такі як бари, ресторани, готелі, антикварні, ювелірні магазини, гральні заклади, будівельні компанії тощо.

Другою стадією легалізації є розшарування, коли відбувається трансформація злочинно набутих доходів у різноманітні активи та їх подальше розсіювання з метою маскування реальних джерел походження капіталів.

Ця стадія може включати такі операції, як переказ депонованої готівки та її переведення в інші фінансові інструменти (цінні папери, дорожні чеки тощо), поштові перекази, електронні платежі через мережу Інтернет, інвестиції в нерухомість та легальний бізнес (особливо в сферу туризму та відпочинку), продаж товарів високої вартості та фінансових інструментів.

Заключним етапом процесу легалізації при трифазній моделі є інтеграція – надання легального вигляду злочинно набутих коштам. На цій стадії гроші отримують легальне джерело походження та інвестуються в легальну економіку, щоб у правоохоронних органів не виникло підозр стосовно законності їх походження.

Експерти ООН використовують чотирифазову модель щодо структурування процесу відмивання коштів. Зокрема, у запропонованій швейцарським фахівцем К. Мюллером чотирисекторній моделі легалізації злочинних доходів [1] виділяються сектори і пов'язані з ними стадії відмивання. Критеріями виокремлення є: легальність (нелегальність) операцій і країна вчинення основного злочину (країна відмивання коштів).

Відповідно до двофазової моделі, запропонованої П. Бернасконі, основними стадіями легалізації є відмивання грошей (money laundering) і повернення в обіг (recycling) [1].

Таким чином, основна проблема легалізації злочинних доходів полягає у переведенні великих незаконно отриманих сум готівки або іншого майна в легко керовані фінансові інструменти чи інші види майна.

Підтвердженням того, що найбільш поширеною є трифазна модель, є те, що зазначену структуру процесу відмивання коштів використано у визначенні, запропонованому Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF).

Відповідно до визначення, даного у звіті заступником міністра Канади, основою всіх операцій з відмивання коштів є також три елементи: «... переведення

незаконно отриманих коштів в інші активи, приховування справжнього власника або джерела доходів, отриманих незаконним шляхом, і створення статусу легітимності джерела і права власності» [2, с. 304]. Ці елементи можна також знайти у широко використовуваних методах аналізу, за якими більшість операцій з відмивання коштів (особливо тих, що пов'язані з доходами від наркотиків) слід поділити на три стадії [3, с. 12].

На думку деяких авторів, відмивання коштів має тлумачитись як динамічний трістадійний процес, який включає: по-перше, переміщення капіталів від прямого асоціювання їх зі злочином; по-друге, маскуванню сліду з метою унеможливлення переслідування; і по-третє, створення умов щодо використання здобутих грошових коштів у подальшій діяльності [4, с. 14].

Водночас, в юридичній літературі дещо помилково перераховуються окремі етапи відмивання коштів як методи. Насамперед, під методом розуміють спосіб досягнення певного результату або мети [5, с. 258]. А методом легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, слід вважати сукупність (систему) дій, спрямованих на створення законної форми зазначеним доходам із посиланням на відкриті легальні підстави [6, с. 14-18].

Одні автори, посилаючись на американських фахівців, виділяють наступні спроби такої злочинної діяльності: «Депозит коштів на банківські рахунки... Купівля майна або фінансових інструментів за готівку... Розміщення грошових коштів за кордоном...» [7, с. 41-42] тощо. Інші автори подібним чином визначають методи відмивання [8, с. 15]. Але, наприклад, було б неправильним виділяти депозит злочинно здобутих грошових коштів як метод їх легалізації, позаяк джерело їх надходження (злочин) не набуває легальності (законності). Внесення грошових коштів кримінального походження на банківський рахунок є лише одним із необхідних етапів, а не методів їхнього відмивання.

Вищезазначена дискусія є лише одним із прикладів, які можна привести, даючи характеристику такому складному явищу як моделі (етапи) відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Тепер дещо детальніше щодо практичного використаннч моделей відмивання коштів.

Спроби легалізації злочинних доходів досить різноманітні, від найпростіших до найбільш витончених. З огляду на описану FATF модель відмивання (розміщення, розшарування та інтеграція), типовий механізм відмивання злочинних коштів може виглядати так.

Зібрані «брудні» кошти потрапляють до фінансової системи країни, акумулюючись у певному банку (фінансовій установі). Далі відбувається маскуванню джерела їх походження. Наприклад, кошти через кілька рахунків переводяться до іншого банку, що знаходиться в офшорній зоні. З них видається кредит фінансовій компанії, яка нібито оплачує послуги іншої компанії – кінцевого емітента розташування. У результаті придбаваються цінні активи, здійснюються фінансові операції або виробничі інвестиції, а злочинні кошти набувають легальності.

Слід зазначити, що діяльність з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, на практиці не обов'язково включає всі перераховані етапи, а може завершитись на першому або другому етапі. При цьому, як зазначалось вище, часто зв'язок між етапами настільки тісний, що розмежувати їх неможливо.

На практиці прості схеми відмивання незаконно отриманих доходів часто використовуються в комплексі, створюючи більш складні, заплутані багатоланцюгові операції.

Серед найбільш поширених спроб легалізації і характерних саме для пострадянського простору та періоду є такі [9, с. 36]:

1. Контрабанда валюти для депонування в іноземних банках. Цей спосіб має переваги перед іншими в тому, що у випадку успішного його завершення ніколи не залишається документальних підтверджень.

2. Переказ валюти на рахунки закордонних банків у формі «передплати» за фіктивними угодами, як правило, за товари, які реально так і не надійдуть.

3. Оформлення подвійного контракту, в результаті чого приховується реальна вартість товарів і з'являється можливість приховування на закордонних рахунках суми, еквівалентної різниці в цінах.

4. Створення власних фірм за кордоном та здійснення на цій основі зовнішньоекономічної діяльності на вигідних умовах.

5. Відкриття особистих рахунків у закордонних банках, підтвердження фіктивними документами про продаж об'єктів нерухомості, сум на цих рахунках тощо.

Українська система боротьби з відмиванням грошей, як власне і в усьому світі, у своїй основі має первинний контроль за трансакціями, які проводяться фінансовими посередниками. Відповідно, багато залежить від того, як ці посередники (суб'єкти первинного фінансового моніторингу) виконують свої завдання.

На відміну від більшості розвинених країн, в Україні при легалізації «брудних» капіталів злочинці віддають перевагу зберіганню їх у найбільш ліквідній формі. У більшості схем відмивання з метою уникнення капітальних втрат у процесі легалізації використовуються механізми переведення грошей з безготівкової форми в готівку. Такі операції є незаконними та часто супроводжуються ухиленням від сплати податків (податку на додану вартість, податку на прибуток тощо). Головним чином вони проходять через банківські установи. Тому дуже важливо, щоб не лише державні органи, але і банки (які посідають на даний час особливе місце серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу) мали достатні навички в їх виявленні.

Серед елементів або етапів, з яких формуються складні схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, враховуючи специфіку національного правового поля та традиції фінансового ринку, слід виділити наступні:

- фіктивний роздрібний продаж товарів, надання послуг;
- фальсифікація рахунків за отримані товари, надані послуги;
- фіктивні операції у сфері страхування;
- спекулятивні операції у сфері цінних паперів;
- спекулятивні операції у сфері торгівлі нерухомістю;
- відмивання коштів за допомогою сертифікатів на пред'явника;
- операції з реалізації матеріальних цінностей, здобутих злочинним шляхом;
- операції з викраденими/втраченими кредитними картками;
- продаж товарів, надання послуг через підставну фірму;
- фіктивний експорт товарів з метою відшкодування заборгованості з ПДВ;
- операції з вивезення фізичною особою-резидентом «брудних» коштів за кордон;
- операції з переведення фізичною особою-нерезидентом «брудних» коштів за кордон;
- фіктивний контракт із переведенням «брудних» коштів за кордон;
- кредитування під заставу «брудних» коштів, розміщених на депозиті;
- кредитування під забезпечення «брудними» коштами у формі поручительства;
- операції з використанням доміциляції векселя;
- операції з використанням платіжних карток;
- спекулятивні експортні товарні операції.

Висновки

Таким чином, дослідивши моделі легалізації (відмивання) коштів, можна зробити висновок, що в умовах сьогодення дуже важливим є запобігання відмиванню, в першу чергу, на етапі розміщення крупних сум готівки. Це пояснюється тим, що цей етап є найбільш «слабкою» ланкою в процесі відмивання коштів, оскільки отримані гроші найлегше виявити саме на цьому етапі. Саме з цього часу вони можуть потрапити в поле зору правоохоронних органів та стають максимально вразливими при перевірці їх походження.

Також слід звертати особливу увагу на перекази коштів (здійснення інших фінансових операцій) в офшорні зони. Існує ймовірність використання підставних компаній, зареєстрованих в офшорних зонах, які являються небезпечним та типовим інструментом для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

На даний час фінансові операції з ознаками відмивання виявити вкрай складно завдяки використанню численних договорів прикриття та гранично нетривалого строку діяльності таких підставних фірм.

В Україні дуже розповсюдженим є використання для проведення операцій з відмивання підставних осіб, втрачених або підроблених паспортів, інших документів, які приховують реальні джерела отриманих доходів та їх власників, часто легалізація здійснюється за допомогою цінних паперів на пред'явника.

Як показує практика, ці інструменти для відмивання, незважаючи на їх достатню вивченість, все одно є ефективними саме через недосконалість національного законодавства та не впровадження в нього керівних міжнародних стандартів протидії відмиванню коштів.

Підсумовуючи зазначене, слід підкреслити, що основним стримуючим фактором для «роботи» існуючих схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та появи нових є непривинний процес удосконалення і розвитку норм законодавства.

Список використаних джерел

1. Користін О.Є. Заходи попередження легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом / О.Є. Користін // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ України. – 2004. – № 2. – С. 130-140.
2. Beare M., Schneider S. Tracing of Illicit Funds: Money Laundering in Canada. – Ottawa: Ministry of the Solicitor General of Canada, 1990.
3. Pieth M. Zur Einfuhrung: Geldwascherei und ihre Bekampfung in der Schweiz. – Basle: Helbing & Lichtenhahn, 1992.
4. Blum J., Levi M., Naylo T., Williams P. Financial Havens, Banking Secrecy and Money Laundering // United Nations, New York, 1998.
5. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – М., 1986. – 590 с.
6. Никулина В.А. Отмывание грязных денег. Уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия / В.А. Никулина. – М.: ООО Изд-во «Юрлитинформ», 2001. – 160 с.
7. Кузнецова Н.Ф. Контроль над легализацией преступных доходов в США / Н.Ф. Кузнецова, С.К. Багаудинова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 11. – 1997. – № 6. – С. 41-42.
8. Корчагин А.Г. Правовые основы борьбы с «отмыванием» преступных доходов / А.Г. Корчагин, А.В. Кушниренко // Журнал российского права. – 1999. – № 5/6. – С. 105.
9. Алиев В.М. Теоретические основы изучения проблемы легализации (отмывания) доходов, полученных незаконным путем: Монография / В.М. Алиев, Н.Н. Соловых. – Домодедово: ВИПК МВД России, 2002. – 43 с.